

10 FAKTAA LUKEMISESTA 2024

Ajankohtainen katsaus suomalaisten
lukemiseen ja lukutaitoon

LUKUKESKUS
LÄSCENTRUM

www.lukukeskus.fi

Lasten ja nuorten lukutaito on aikuisten vastuulla.

Suomalaisten lukutaito on puhuttanut viime vuosina. Erityisesti huolta on aiheuttanut lasten ja nuorten lukutaidon lasku, joka näkyy myös tutkimuksissa ja tilastoissa.

Lukutaitoa seurataan kansainvälisin tutkimuksin, joiden kärkisijoja suomalaiset ovat tottuneet hallitsemaan. Uusimman yhdeksäsluokkalaisten lukutaitoa tarkastelevan PISA-tutkimuksen mukaan näin ei enää ole. Suomalaisnuorten lukutaidon taso laski viidenneksi eniten kaikista vertailuun osallistuneista maista.¹ Lukutaidon lasku näkyy myös neljäsluokkalaisten taitoja mittaavassa PIRLS-tutkimuksessa². Tutkimusten mukaan lukutaidon taso on laskenut koko maassa, kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä ja eri sukupuolilla.

Merkittävin tekijä lasten lukutaidon kehityksessä ovat kodin lukutottumukset³. Vanhempien lukemisen merkitys lapsen lukutaidolle on kasvanut entistäkin merkittävämmäksi. Tilastollisesti lapsen lukutaito on sitä parempi, mitä enemmän vanhemmat käyttävät aikaa lukemiseen kotona.

Vanhemmat kuitenkin lukevat aiempaa vähemmän ja yhä harvempi vanhempi pitää lukemisesta. Puolet

neljäsluokkalaisten vanhemmista toivoo, että heillä olisi enemmän aikaa lukea⁴. Neljäsluokkalaista 16 % kertoo, ettei oikeastaan koskaan näe vanhempansa tai huoltajaansa lukemassa kirjaa. Lähes joka viiden lapsen vanhemmat kertovat itse, etteivät pidä lukemisesta. Vanhempien lukemisen vähentyessä pelkona on, että lapsi ei saa lukevan aikuisen mallia.⁵

Positiivista on, että lukeminen on edelleen yksi suomalaisten mieluisimpia ajankäyttötapoja. 82 % suomalaisista kertoo lukevansa kirjoja tai kuuntelevansa äänikirjoja joko erittäin mielellään tai melko mielellään.⁶ Kuukauden sisällä painettuun kirjaan on tarttunut kolme neljästä suomalaisesta, ja lukuaikapalveluja käyttänyt useampi kuin joka viides.⁷ Lukemisen määrän vähentyminen näkyy kuitenkin tilastoissa. Lähes kolmasosa suomalaisista aikuisista ei lue vapaa-ajallaan edes yhtä kirjaa vuodessa; naisista 75% ja miehistä 61% oli lukenut jonkin kirjan vuonna 2022.⁸

Aikuisten lukemisen väheneminen vaikuttaa myös lasten ja nuorten lukutaidon kehitykseen. Aikuisten tulisikin kiinnittää huomiota siihen, miten he arvostavat kirjallisuutta ja lukemista: miten he puhuvat lukuharrastuksestaan ja miten kirjat näkyvät arjessa. Vanhemmat toimivat omien lastensa tärkeimpinä lukemisen esikuvina, mutta kuka tahansa meistä voi olla lukemisen lähettiläs ja innostaa muita lukemaan ja vahvistamaan lukutaitoaan. Suomalaisten lukutaidon kehityssuunnan kääntäminen on aikuisten vastuulla.

1 Hiltunen, Ahonen, Hienonen ym.: PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

2 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

3 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

4 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

5 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

6 Suomi lukee 2023. Kirjakauppaliitto 2023.

7 Suomi lukee 2023. Kirjakauppaliitto 2023.

8 Suomen virallinen tilasto (SVT): Elinolotilasto [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus.

Neuvola luo perheiden lukurutiinin.

Varhaisten lukemiseen liittyvien kokemusten määrällä on selvä yhteys lapsen lukutaitoon ja oppimiseen.^{1,2}

Sekä suomalaiset että kansainväliset tutkimukset osoittavat, että kouluikää edeltävät lukutottumukset ennustavat lukutaidon kehittymistä jopa nuoruuteen asti^{3,4}. Lukemisen hyödyistä huolimatta Suomessa edelleen useammalle kuin joka neljännelle alle kouluikäiselle lapselle ei lueta kirjoja kotona usein.⁵ Tutkimuksissa lukeminen näyttäytyy erityisesti korkeasti koulutettujen perheiden harrastuksena.⁶ Siksi lukemista on tärkeää tukea juuri neuvolassa, jossa tavoitetaan tasavertaisesti koko ikäluokka.

Lukulahja lapselle -kirjalahja on jaettu valtakunnallisesti Suomen neuvoloissa kaikille syntyneille lapsille vuodesta 2019. Kirjalahjan tavoitteena on taata tasavertaiset mahdollisuudet lukemiseen kaikissa vauvaperheissä ja tukea lasten kielellistä kehitystä kannustamalla vanhempia lukemaan säännöllisesti lapselleen. Moniammatillisessa yhteistyössä koottu kirjakassi tukee perheiden lukemista monipuolisesti. Kassissa on lorukirja vauvan ensihetkiin, iltasatukirja tuleville vuosille sekä tietoa vanhemmalle varhaislu-

kemisen tärkeydestä. Kirjakassi on jaettu perheille lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana, ja sen tavoitteena on lisätä yhteisiä lukuhetkiä vauvaperheissä ja luoda perheisiin lukemisen tapa.⁷

Kirjalahjaohjelman kolmen ensimmäisen pilottivuoden jälkeen toteutetussa vaikuttavuustutkimuksessa Lukulahja lapselle -kirjakassin saaneista perheistä kaksi kolmasosaa kertoi kirjakassin lisänneen perheen lukemista: 36 % perheistä kertoi lukeneensa tavallista enemmän ja 27 % kertoi aloittaneensa lukemisen kirjakassin saatuaan. Niissä perheissä, joissa lukeminen oli alkanut kirjakassin ansiosta, lukemisesta oli tullut säännöllinen osa arkea; jopa 77 % perheistä kertoi lukevansa nyt vähintään kerran päivässä. Kaikista perheistä näin kertoi tekevänsä 64 %.

Neuvolasta kaikille perheille jaettava kirjalahja on tärkeä siksikin, että Lukulahja lapselle -kirjakassin kirjat olivat kodin ainoat lastenkirjat 5 %:ssa kirjakassin saaneista perheistä.⁸ Kirjakassin mukana jaettava kutsukortti kirjastoon ohjaa perheitä lainaamaan kotiin luettavaa, ja tukee lukutavan jatkumista.

Lukulahja lapselle -ohjelman vaikutuksia tarkasteltaessa terveydenhoitajat ovat avainasemassa. Perheiden tavoittaminen on mahdollista vain heidän sitoutuessaan kassien jakamiseen. Vaikuttavuusselvityksen mukaan terveydenhoitajista kaikki uskoivat Lukulahja

1 Ukkola & Metsämuuronen: Matematiikan ja äidinkielen taidot alkuopetuksen aikana – Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2020. KARVI 2023.

2 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

3 Ulvinen, Psyridou, Lerkkanen ym.: Developmental leisure reading profiles and their association with reading skills across Grades 1–9. Learning and Individual Differences (109, artikkeli 102387) 2024.

4 Brown, Wang & McLeod: Reading with 1–2 year olds impacts academic achievement at 8–11 years. Early Childhood Research Quarterly (58, s. 198–207) 2022.

5 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

6 ks. esim. Ukkola & Metsämuuronen: Matematiikan ja äidinkielen taidot alkuopetuksen aikana – Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2020. KARVI 2023.

7 Lukulahja lapselle -ohjelma. Lukukeskus.

8 Lukulahja lapselle -vaikuttavuustutkimuksen tuloksia. Lukukeskus 2021.

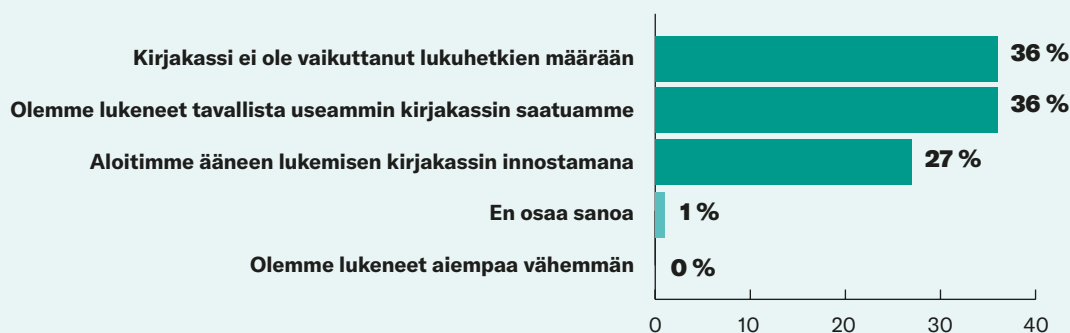
lapselle -kirjakassin kannustavan perheitä lukemaan.

Huomionarvoista on, että yli puolet terveydenhoitajista kertoi haluavansa kartuttaa omaa osaamistaan ja saada lisää tietoa lukemisen merkityksestä. Terveydenhoitajat tunnistavat siis hyvin roolinsa perheiden lukemisen mahdollistajina ja kannustajina. Terveydenhoitajat ovat kertoneet lukemisesta puhumisen luonneen positiivisen vireen koko asiakassuhteelle, jolloin myös muita perheen pulmia on helpompi ratkoa yhdessä perheen kanssa.⁹

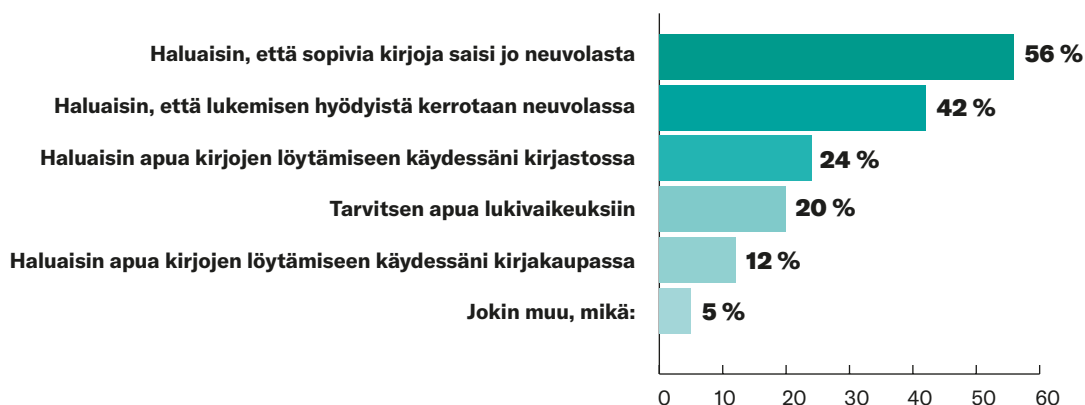
Neuvola on luonteva lukukasvattaja myös perheiden mielestä. Lähes puolet perheistä toivoi saavansa jatkossakin neuvolasta tietoa lukemisen hyödyistä ja yli puolet perheistä lapselle sopivia kirjoja.¹⁰

Kaikki selvitykseen vastanneet terveydenhoitajat ja lähes kaikki perheet toivoivat kirjakassiohjelman jatkamista neuvoloissa.¹¹ Toive on toistaiseksi toteutunut. Kirjakassien jakaminen neuvoloissa on jatkunut, kun Lukulahja-kirjakassiohjelma kirjattiin hallitusohjelmaan syksyllä 2023.

Miten Lukulahja lapselle -kirjakassi on vaikuttanut perheiden lukuaktiivisuuteen?

Minkälaista tukea perheet kaipaavat lukemisen tueksi ja innoittamiseksi?

⁹ Lukulahja lapselle -vaikuttavuustutkimuksen tuloksia. Lukukeskus 2021.

¹⁰ Lukulahja lapselle -vaikuttavuustutkimuksen tuloksia. Lukukeskus 2021.

¹¹ Lukulahja lapselle -vaikuttavuustutkimuksen tuloksia. Lukukeskus 2021.

Koulurauha turvaa lasten lukutaitoa.

Neljäsluokkalaisten lasten lukutaitoa seurataan kansainvälisellä PIRLS-tutkimuksella. Suomi on yhä PIRLS-vertailun kärkimaita, mutta lukutaidon kehityksessä näkyy selvää laskua.

Heikkoja lukijoita on aiempaa enemmän ja samalla erinomaisten lukijoiden määrä on vähentynyt.¹ Neljäsluokkalaisista vain 14 % saavutti erinomaisen lukutaidon tason. Vuonna 2016 erinomaisia lukijoita oli vielä 18 %. Erityisen hälyttävää on, että heikosti lukevien lasten osuus on kaksinkertaistunut 10 vuodessa ja erittäin heikosti lukevien tuplaantunut viimeisten 5 vuoden aikana.²

Myös lasten lukemisen määrä on laskenut; niitä, jotka sanoivat lukevansa tuskin koskaan tai eivät koskaan, oli huvilukemisen osalta 15 % ja selvää ottamisen osalta 17 %. Näiden hyvin harvoin lukevien lasten määrä on lisääntynyt viidessä vuodessa 5 prosenttiyksikköä.³

Lukutaidon eriytyminen johtaa siihen, että samankäisten lasten lukutaidossa voi olla huomattavia eroja. Esimerkiksi ruotsinkielisten lasten lukusujuvuutta tarkastelevassa tutkimuksessa havaittiin, että hyvän lukutaidon omaava ensimmäisen luokan oppilas saat-

toi lukea sujuvammin kuin heikosti lukeva kuudesluokkalainen.⁴

Lasten lukutaidon laskua selittävät sekä asenteet lukemista kohtaan että edellytykset lukea ja kiinnostua kirjoista. Myös oppimisympäristö selittää lukutaidon eroja.⁵

Myönteisesti lukemiseen suhtautuvilla lapsilla on korkeampi lukutaidon taso kuin lukemiseen kielteisesti suhtautuvilla; ero paljon ja vähän lukemisesta pitävien välillä on jopa 30 lukutaitopistettä. Yhteys lukemiseen suhtautumisen ja lukutaidon välillä on kaksisuuntainen: lukemisasenteet heijastuvat lukutaitoon, ja toisaalta lapsen lukutaidon taso vaikuttaa asenteisiin. Suomalaisoppilaista alle neljännes piti lukemisesta paljon, mikä on selvästi vähemmän kuin kansainvälisesti keskimäärin. Toisaalta vaikka suomalaislasten lukemisesta pitäminen oli vähäistä, he luottivat lukutaitoonsa neljänneksi eniten vertailuun osallistuneista maista.⁶

Lasten lukutaidon tasoon vaikuttavat yhä merkittävämmiin kodin asenteet lukemista kohtaan sekä lukemisen tavat. Lapset, joiden vanhemmat pitävät lukemisesta, saavuttavat huomattavasti korkeamman lukutaitotason kuin lapset, joiden vanhemmat pitävät lukemisesta vain vähän. Lukutaidon tasoon vaikuttaa myös se, kuinka paljon kotona on kirjoja tai kuinka usein käydään kirjastossa.⁷ Kodin kirjojen määrä on yhteydessä vanhempien lukuharrastukseen ja sitä kautta lapselle välittyvään lukemisen malliin.⁸

1 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

2 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023. s. 29

3 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023. s. 42

4 Salmi, Risberg, Vataja & Kronberg: Rapport: Läsnings lever. Finlandssvenska elever läsnings och skrivning från årskurs 1 till 7. Niilo Mäki Instituutti 2022.

5 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

6 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

7 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

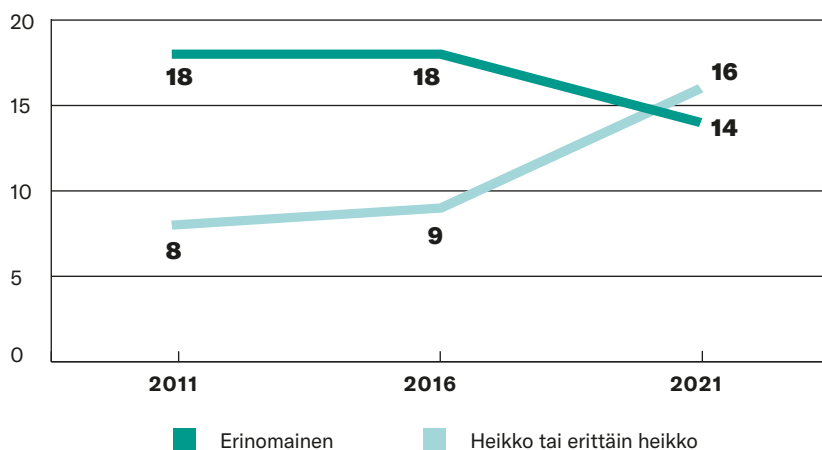
8 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

Lasten oppimisympäristöä arvioitaessa huomionarvoista on, että lasten lukutaitotulos on keskimäärin sitä alhaisempi, mitä useammin lapsi kokee tulevansa kiusatuksi. Lasten ja nuorten hyvinvointia selvittävässä kouluterveyskyselyssä 4.–5.-luokkalaisista lähes joka kymmenes kertoo tulevansa kiusatuksi viikoittain⁹, PIRLS-tutkimuksessa samaa kertoo 5 % vastanesta. PIRLS-tutkimuksessa viikoittain kiusattujen ja tuskin koskaan kiusattujen lukutaidon pistemääräero oli yli 60 pistettä¹⁰. Tulos tuo vahvasti esiin sen, miten tärkeää on taata jokaiselle lapselle turvallinen oppi-

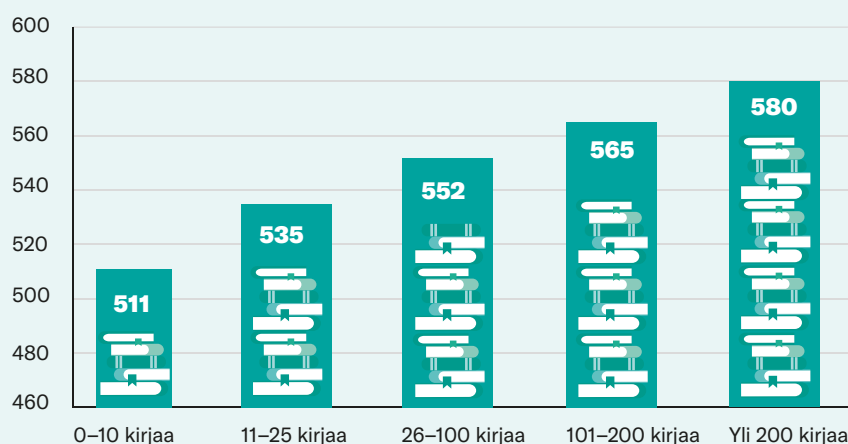
misympäristö ja puuttua kiusaamiseen ajoissa ja riittävän tehokkaasti.

Neljäsluokkalaisten lukutaitoerojen tasaaminen ja lukutaitokehityksen kääntäminen positiiviseksi on ratkaisevaa peruskoulun tavoitteiden saavuttamiseksi. Jos Suomessa on kasvava määrä neljäsluokkalaista, joiden lukutaidon taso on heikko, on odotettavissa, että myös peruskoulun päättövaiheessa yhä useammalla jää saavuttamatta edes tyydyttävä lukutaidon taso.

Heikosti tai erittäin heikosti lukevien määrä ylitti erinomaisesti lukevien määrän vuonna 2021

Kotona olevien kirjojen määrän ja lukutaitopistemäärän yhteys Suomessa 2021

9 Lasten ja nuorten hyvinvointi - Kouluterveyskysely 2023. THL 2023.

10 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

Jo puoli tuntia lukemista päivässä edistää lukutaitoa.

Jo puolen tunnin päivittäinen vapaa-ajan lukeminen tukee merkittävästi lapsen lukutaitoa¹. Lukeminen vahvistaa myös matematiikan taitoja. On arvioitu, että päivittäin lukemista harrastavat oppilaat saavat perustaitoihinsa yli vuoden etumatkan verrattuna niihin, jotka lukevat harvemmin kuin kerran viikossa.²

Kaunokirjallisuuden lukeminen on yhteydessä parhaaseen lukutaitoon³. Pitkäjänteinen kaunokirjallisuuden lukeminen koulun alusta lähtien näyttää ennustavan etevintä lukusujuvuutta ja luetun ymmärtämisen taitoja peruskoulun lopussa. Mutta muukin kokonaisen tekstien kuten sarjakuvien tai lehtiartikkeleiden lukeminen on hyödyllistä ja tukee näitä taitoja. Digitaalistenkin tekstien lukeminen kehittää lukutaitoa, mutta olennaista on lukea sirpaleisten tekstipätkien sijaan pitkiä kokonaisia tekstejä.⁴

Tilastollisesti lukeminen on neljäsluokkalaisilla vähentynyt. Siksi onkin ilahduttavaa, että juuri kaunokirjallisuuden lukeminen on jopa hieman lisääntynyt.⁵ Omaksi ilokseen neljäsluokkalaisista lukee päivittäin lähes kolmannes. Silti lukutaidon vahvistamiseksi vaadittavan määrän, eli puoli tuntia päivässä, lukee vain puolet neljäsluokkalaisista. Viikonloppuisin lapset kertovat lukevansa vielä hieman arkea vähemmän; alle puoli tuntia lukevia oli jopa 57 % lapsista.⁶

Lukemisen tulisikin olla säännöllinen ja pitkäjänteinen osa arkea. Aikuisten tehtävänä on varmistaa kaikenikäisille lapsille riittävästi aikaa ja rauhaa lukea koko alakoulun ajan sekä koulussa että etenkin kotona.

Lukurauhan lisäksi lapsella tulisi olla saatavilla monipuolista luettavaa. PIRLS-vertailussa lapsen lukutaidon pistemäärä kasvaa lähes lineaarisesti sitä mukaa, kun kodin lastenkirjojen määrä kasvaa.⁷ Kansainvälisesti on havaittu, että omia kirjoja omistavat lapset pitävät lukemisesta muita enemmän⁸, ja näiden lasten kiinnostus lukemiseen ja luottamus omaan lukutaitoon lisääntyy⁹. Kirjojen runsas määrä lapsuudessa vaikuttaa myönteisesti vielä aikuisenakin lukutaitoihin, matemaattisiin taitoihin ja teknologiaosaamiseen myöhemmin hankitusta koulutuksesta riippumatta¹⁰. Painetulla kirjalla on siis yhä tärkeä rooli lasten

1 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

2 Ukkola & Metsämuuronen: Matematiikan ja äidinkielen taidot alkuopetuksen aikana – Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2020. KARVI 2023.

3 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

4 Ulvinen, Psyridou, Lerkkanen ym.: Developmental leisure reading profiles and their association with reading skills across Grades 1–9. Learning and Individual Differences (109, artikkeli 102387) 2024.

5 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

6 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

7 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

8 Book gifting impact study. Scottish Book Trust 2022.

9 Research evidence on reading for pleasure. Department for Education 2012.

10 Sikora, Evans & Kelley: Scholarly culture: How books in adolescence enhance adult literacy, numeracy and technology skills in 31 societies. Social Science Research (numero 77, s. 1–15) 2019.

FAKTA 4:

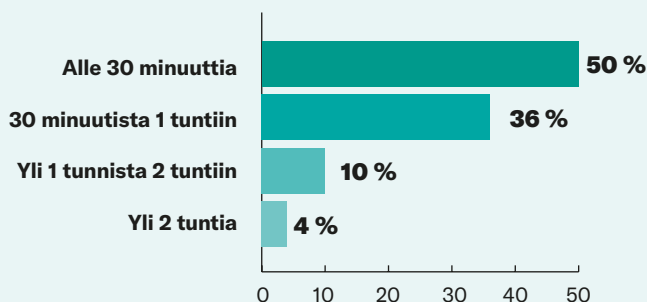
lukutaidon vahvistamisessa ja tulisikin varmistaa, että kaikilla lapsilla on pääsy monipuolisen kirjallisuuden äärelle.

Kodin kirjojen lisäksi lapsen opettajan kiinnostuksella lukemista ja kirjoja kohtaan on suuri vaikutus lasten lukuharrastuneisuuteen. Neljäsluokkalaisista joka viides kokee, ettei opettaja anna hänelle mielenkiintoista luettavaa¹¹. Vastaavasti opettajista peräti joka kolmas kertoi lukevansa hyvin harvoin tai ei lainkaan lasten- ja nuortenkirjoja¹². Kirjallisuuden tunteminen helpottaa olennaisesti lukemaan opettamista ja kirjoista keskustelua oppilaiden kanssa. Jotta lasten mahdollisuudet innostua kirjoista olisivat tasavertai-

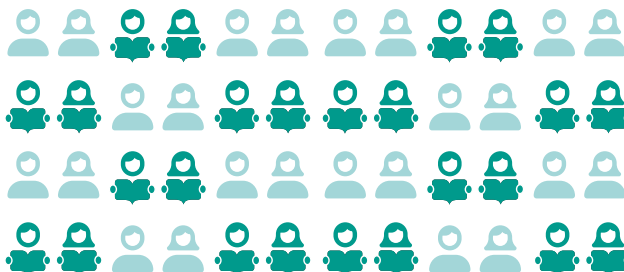
set, olisi tärkeää huolehtia, että jokaisella luokanopettajalla on edellytykset ja tahto tukea lukemisen kulttuuria luokassa.

Suomessa alakoululaisista vain joka neljännellä oli opettaja, jonka koulutuksessa oli painotettu äidinkielen tai lukemisen opettamiseen liittyviä sisältöjä. Kirjallisuutta oli opiskellut hieman alle joka viides. Suomessa lukemisen sisältöihin erikoistuminen on vähäisempää kuin muissa Pohjoismaissa.¹³ Opettajan taidot korostuvat entisestään, kun äidinkielen ja kirjallisuuden opetus on suunnitelmien mukaan vuonna 2025 saamassa alakouluun kaksi uutta vuosiviikkotuntia.¹⁴

Neljäsluokkaisten päivittäinen lukeminen

Vain puolet neljäsluokkalaisista lukee puoli tuntia päivässä.

11 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

12 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

13 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

14 Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 5.12.2023

Riittävä lukutaito mahdollistaa nuorelle itsenäisen elämän.

Nuorten lukutaidon kehitystä seurataan kansainvälisellä PISA-tutkimuksella. Lukutaidon arvioinnin keskiössä on pärjääminen arkielämän tilanteissa, ei niinkään nuorten peruslukutaito.

PISA-arvioinneissa työelämän ja opiskelun näkökulmasta riittävänä lukutaidon tasona on pidetty tyydyttävää taitotasoa. Suomessa tyydyttävän tason saavuttaa 56 % nuorista.¹

Vuoden 2022 PISA-tuloksissa suomalaisnuorten lukutaito on laskenut viidenneksi eniten kaikista arviointiin osallistuneista maista. Suomessa heikosti lukevia on nyt joka viides, kun vielä vuonna 2018 heikkoja lukijoita oli alle 14 %. Vähintään erinomaisen tason saavuttaneita lukijoita on enää joka yhdestoista.²

Lukutaitoa voi kehittää vain lukemalla. Silti yhä useampi nuori ei lue vapaaehtoisesti. “Luen vain, jos on pakko”, vastasi jo yli puolet nuorista. Positiivista kuitenkin on, että hieman aiempaa useampi nuori pitää lukemista hyödyllisenä.³ Myönteinen kehitys nuorten asenteissa näkyy myös Ruotsissa, jossa tuoreen tutkimuksen mukaan jo yli puolet nuorista ajatteli lukevansa liian

vähän⁴. Moni nuori näyttää toivovan, että arkeen mahtuisi enemmän lukemista.

Nuorten heikkenevään lukutaitoon on viime vuosina etsitty ratkaisuja useilta suunnilta, kuten lukemiskinostuksen ja -innon herättämisestä, omien tekstien tuottamisesta ja luetun helpottamisesta esimerkiksi selkokirjojen avulla⁵. Opettajat toivovat kouluihin lisää toimivia lukemisen apuvälineitä, kuten lukemisen harjoittelua helpottavia kirjamuotoja ja selkokielisiä oppimateriaaleja. Tukea tarvitsevien oppilaiden näkemykset parhaista lukemisen apuvälineistä ovat samansuuntaisia kuin opettajilla.⁶

Nuorten lukemista ja lukutaitoa on myös tutkittu viime vuosina monesta eri näkökulmasta⁷. Lukutaidon kehityksen suunta on tärkeää saada kääntymään, sillä nuorten lukutaidon heikkeneminen on paitsi yhteiskunnallinen kysymys, myös uhka nuoren itsenäisyydelle ja aktiiviselle kansalaisuudelle.

Lukutaidon taso vaikuttaa luotettavaan tiedonsaantiin ja ajankohtaisten asioiden seuraamiseen. Kriittisen lukutaidon merkitys on kasvanut mediaympäristössä, jossa sisällön luotettavuuden ja lähteen asiantuntijuuden arvioiminen on entistä vaikeampaa. Tilastojen mukaan digiutissivustot ja sosiaalinen media ovat nuorten selvästi suosituimmat uutislähteet.⁸ Sosiaalisen median palveluista lyhyiden videoiden jakamiseen perustuva Tiktok on noussut nuorten seuratuimmaksi uutiskanavaksi.⁹

1 Hiltunen, Ahonen, Hienonen ym.: PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

2 Hiltunen, Ahonen, Hienonen ym.: PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

3 Hiltunen, Ahonen, Hienonen ym.: PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

4 Andersson: Ungar & Medier 2023. Statens medieråd 2023.

5 ks. Lakka: Takarivin tekstikäytänteet. Helsingin yliopisto 2024.

6 Kivijärvi: Opettajien ja oppilaiden kokemuksia lukemisen apuvälineistä. Saavutettavuuskirjasto Celia 2023.

7 Esim. Lakka: Takarivin tekstikäytänteet. Helsingin yliopisto 2024. , La Rosa: Nuoret lukijat kirjakulttuurin murroksessa. Helsingin yliopisto 2023. Kauppinen & Marjanen: Millaista on yhdeksäsluokkalaisten kielellinen osaaminen? Suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa. KARVI 2019.

8 Newman ym: Reuters Institute Digital News Report. Reuters Institute for the Study of Journalism 2022.

9 Kantar Media: Nuoret ja uutis mediasuhde. Uutismedian liitto 2024.

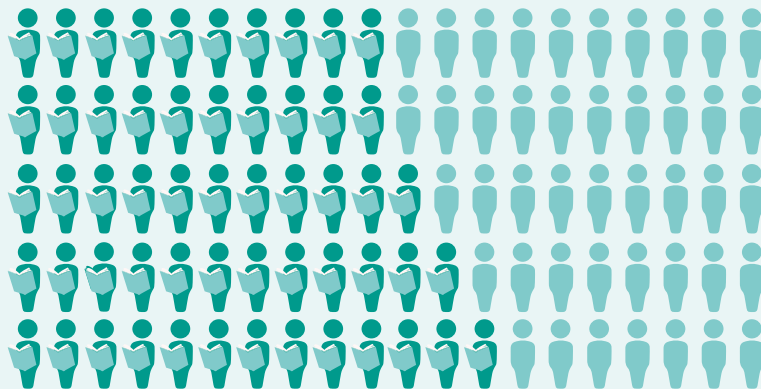
FAKTA 5:

Hälyttävää kuitenkin on, että noin puolet nuorista ei erota nettilähteissä mielipidettä faktasta.¹⁰ Kuudesluokkalaisista noin 40 % ei kyseenalaistanut kaupallisen tekstin kirjoittajan asiantuntijuutta lainkaan.¹¹ Lukiolaisista lähes kolmanneksella oli vaikeuksia arvioida nettitekstien luotettavuutta.¹²

Lukutaito linkittyy myös nuorten vaikuttamismahdollisuuksiin ja on siten merkittävää demokraattisen yhteiskunnan säilyttämisen ja globaalien ongelmien kuten yhteiskunnan polarisaation, informaatiovaihuttamisen tai ilmastonmuutoksen ratkaisemisen kannalta.

Suomessa lukutaidon tyydyttävän tason saavuttaa 56 % suomalaisnuorista

¹⁰ OECD: Students who are taught how to detect bias are more likely to distinguish fact from opinion. OECD 2021. Julkaisussa: OECD: 21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World, PISA, OECD Publishing, Paris 2021.

¹¹ Kiili, Leu, Marttunen ym.: Exploring early adolescents' evaluation of academic and commercial online resources related to health. Reading and Writing (31, s. 533–557) 2018.

¹² Hämäläinen, Kiili, Räikkönen & Marttunen: Students' abilities to evaluate the credibility of online texts: The role of internet specific epistemic justifications. Wiley 2021.

Monikielisyysden tukeminen on koko Suomen etu.

Suomessa asuu vakituisesti noin puoli miljoonaa äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvaa henkilöä¹. Määrä on kaksinkertaistunut vuodesta 2010. Vieraskielisten osuus koko väestöstä on 9 %² ja eri äidinkieliä on Suomessa yli 160³.

Suomen laissa on säädetty jokaisen Suomessa asuvan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan⁴. Jo varhaiskasvatussuunnitelmassa⁵ sekä perusopetuksen opetussuunnitelmassa⁶ on huomioitu kielitietoinen kasvatus, joka ohjaa ymmärtämään eri kielten merkitystä ja tukee niiden käyttöä eri tilanteissa sekä huomioi perheiden kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden.⁷ Oman äidinkielen opetus on mukana opetussuunnitelmissa esiopetusiästä alkaen. Oman äidinkielen hyvä hallinta luo paitsi perustan omien tunteiden, ajatusten ja identiteetin muodostumiselle, tukee myös uuden kielen, kuten suomen oppimista.⁸

Lukukeskus selvitti monikielisten perheiden vanhempien omia toiveita lasten kielitaidon ja lukutaidon kehittymiselle. Kaikki haastatteluihin osallistuneet vanhemmat pitivät kotikielen osaamista ja tukemista tärkeänä sekä merkityksellisenä suomen kielen oppimisen kannalta.⁹

Perheiden mukaan yhteiskunta suhtautuu pääasiassa myönteisesti heidän kotikielensä tukemiseen ja käyttöön. Päiväkodeissa tuetaan lasten moni- tai kaksikielisyttä ja aihe kiinnostaa varhaiskasvatusta. Samalla vanhemmat kuitenkin toivovat enemmän tukea oman äidinkielen ylläpitämiseen ja selkeitä roolijakoja, jotta asia ei jäisi vain perheiden omille harteille. Osa vanhemmista kokee huolta siitä, pystyvätkö he tukemaan tarpeeksi lastensa kielen kehittymistä ja oppivatko lapset tarpeeksi hyvin perheen omaa kieltä.¹⁰ Tämä on tärkeää myös, jotta lapsen lukutaito ja suomen kielen taito voi kehittyä täyteen potentiaaliinsa.

Perheet kokevat, että suomen kielen oppimisessa ja suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumisessa on olennaista päästä toimimaan yhdessä suomea puhuvien vertaisten ja aikuisten kanssa.^{11 12} Vanhemmat kokevat, että suomen kielen tukemiseksi kotona pitäisi olla monipuolisemmin tietoa suomenkielisestä kirjallisuudesta.

1 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus 2022

2 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus 2022.

3 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus 2022.

4 Perustuslaki 1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999.

5 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus.

6 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus.

7 Esim. Monikielisydestä ja koulukielen tukemisesta. Opetushallitus.

8 Oma kieli - oma mieli. Oppilaan oma äidinkieli. Opetushallitus 2016.

9 Monikielinen lukutaito -selvitys. Lukukeskus 2022.

10 Monikielinen lukutaito -selvitys. Lukukeskus 2022.

11 Monikielinen lukutaito -selvitys. Lukukeskus 2022.

12 Ks. myös Hievanen, Laimi, Ukkola ym.: Eriarvoistumisen ehkäiseminen edellyttää maahanmuuttotilanteen väestön kieli- ja perustaitojen turvaamista. KARVI 2023.

FAKTA 6:

Haastatelluista vanhemmista suurin osa ei käytä kirjaston palveluita lainkaan. Kirjaston käyttämättömyyteen vaikuttavat mm. tiedon puute, vähäinen suomen kielen taito sekä tottumattomuus käyttää kirjastoa. Perheet toivovat, että kirjaston kokoelmista ja palveluista kerrottaisiin perheen omilla kielillä. Toiveissa on myös enemmän monikielisiä kulttuuritapahtumia, kielikahviloita, selkokielisiä kursseja sekä satutuokioita. Perheiden tavoittamisen näkökulmasta huomionarvoinen on toive siitä, että kirjaston palveluista tiedotettaisiin jo varhaiskasvatuksen kautta. Ilahduttaa silti on, että monien perheiden lapsille kirjasto on tuttu paikka.¹³

Alati muuttuvan maailmantilanteen ja ihmisten liikkuvuuden vuoksi on odotettavissa, että monikielisen väestön osuus kasvaa tulevina vuosina Suomessa. Eriarvoistumisen ehkäisemiseksi maahanmuuttajataustaisten perustaitoja tulisi turvata osallisuuden edistämällä, kodin ja koulun yhteistyön kehittämällä sekä varaamalla kielitaidon kehittymiseen riittävästi tukea ja aikaa¹⁴. Se on edellytys myös maahanmuuttajien opiskelemiselle ja työllistymiselle.

¹³ Monikielinen lukutaito -selvitys. Lukukeskus 2022.

¹⁴ Hievanen, Laimi, Ukkola ym.: Eriarvoistumisen ehkäiseminen edellyttää maahanmuuttotilanteen väestön kieli- ja perustaitojen turvaamista. KARVI 2023.

Työikäisten lukutaidon vahvistaminen on tehokas työllisyystoimi.

Työnhakijoilta edellytetään aiempaa parempaa lukutaitoa työnhakuun liittyvien palveluiden siirryttyä sähköisiksi.

Digipalveluiden käyttö edellyttää hyvää hahmotuskykyä ja lukutaitoa. Lomakkeita on vaikea täyttää vajavaisella kirjoitustaidolla. Yhteys työttömyyden ja heikkojen perustaitojen, eli luku- ja numerotaitojen välillä on vahva. Heikot perustaidot omaavista 16–65-vuotiaista on työllisiä vain puolet¹.

Lukukeskus selvitti Helsingin kaupungin työllisyyspalveluiden asiantuntijoiden kokemuksia työnhakijoiden luku- ja kirjoitustaidoista. Kaksi kolmesta työllisyyspalveluiden asiantuntijasta arvelee kerran tai useammin jättäneensä työpaikan tarjoamatta, koska hakijan luku- ja kirjoitustaito ei ole riittävä. Maahanmuuttaneiden työnhakijoiden kohdalla näin arvioi jopa 83 % asiantuntijoista. Heikko lukutaito vaikeuttaa siis sekä suomalaistaustaisten että maahanmuuttajataustaisten työnsaantia. Ongelma ei selity pelkästään kielitaidon puutteella, vaan kyselyssä tarkasteltiin nimenomaan työnhakijan luku- ja kirjoitustaitoa.²

Työllisyyspalvelujen asiantuntijoista 40 % arvioi, että asiakkaiden lukutaito on heikentynyt. Puolet työllisyyspalvelujen asiantuntijoista arvelee asiakkaansa

lukutaidon tason olevan esteenä työnhauulle. Valtaosa vastaajista kertoo työnhakijoiden myös itse kertoneen heikon lukutaidon olevan esteenä työllistymiselle.³

Työhaun onnistumisen kannalta asiakkaan osaamistason ja lukutaidon tason tunnistaminen olisi tärkeää, jotta mahdolliset tukipalvelut olisivat käytettävissä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Silti lähes puolet työllisyyspalvelujen asiantuntijoista ei tiedä asiakkaansa luku- ja kirjoitustaidon tasoa työhaun alkaessa⁴.

Heikko lukutaito on merkittävä tekijä työttömyyden jatkumiselle. Silti yli kolmannes työllisyyspalvelujen asiantuntijoista ei tiedä miten asiakkaan lukutaitoa voisi tukea. Lukutaitoa vahvistaviin tukipalveluihin on vaikea päästä, joten asiakasta on hankala ohjata eteenpäin.⁵

Aikuisväestön digitaalisen osallisuuden lisäämiseksi tarvitaan laaja-alaista tukea ja ohjausta⁶.

Ryhmiä, joilla on perustaidoissa puutteita, on koulutuksella osin vaikea tavoittaa. Aliehdustettujen ryhmien osaamisen kehittämisen tueksi tarvitaan uusia vaikuttavampia, kohdennettuja keinoja.⁷ Perustaitojen uudistamisen kannalta on turvattava koulutuksen saavutettavuus läpi elämän asuinpaikasta riippumatta. Myös aikuisväestölle on oltava tarjolla työhön ja vapaa-aikaan limittyviä monipuolisia mahdollisuuksia perustaitojen vahvistamiseen.⁸

1 Malin, Sulkunen & Laine: PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.

2 Selvitys työnhakijoiden lukutaidon merkityksestä työllistymiseen. Helsingin työllisyyspalvelut ja Lukukeskus 2023.

3 Selvitys työnhakijoiden lukutaidon merkityksestä työllistymiseen. Helsingin työllisyyspalvelut ja Lukukeskus 2023.

4 Selvitys työnhakijoiden lukutaidon merkityksestä työllistymiseen. Helsingin työllisyyspalvelut ja Lukukeskus 2023.

5 Selvitys työnhakijoiden lukutaidon merkityksestä työllistymiseen. Helsingin työllisyyspalvelut ja Lukukeskus 2023.

6 Rasi & Taipale: Tuki, ohjaus ja koulutus – ikääntyneet digitalisoituvassa mediatyhteiskunnassa. Gerontologia (34(4), s. 328–332) 2020.

7 Työn murros ja elinikäinen oppiminen. Elinikäisen oppimisen kehittämistarpeita selvittävän työryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.

8 Kohti elinikäistä oppimista. Yhteinen tahtotila, rahoituksen periaatteet ja muutosaasteet. Sitran selvityksiä 150. Sitra 2019.

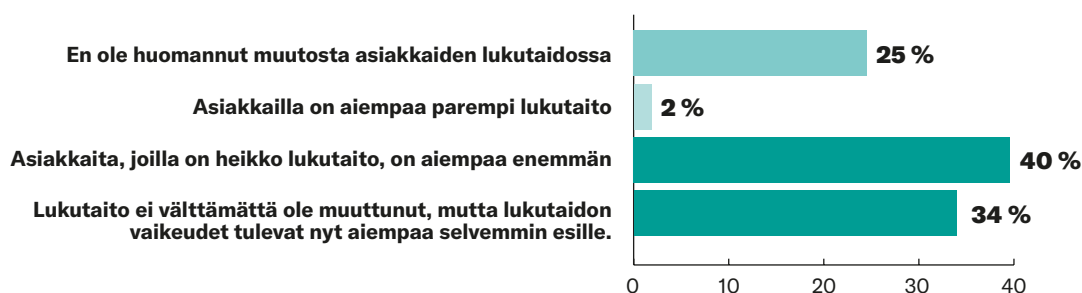
FAKTA 7:

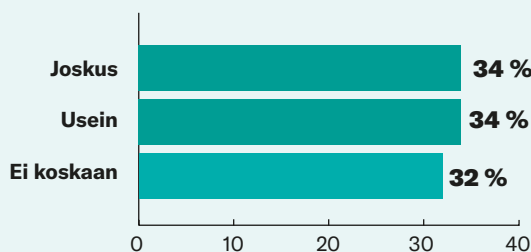
Kolmannen sektorin toimijat, kuten Erilaisten oppijoiden liitto, tekevät töitä aikuisten oppimisen tuen turvaamiseksi. Oppimisen tuen järjestäminen on tuottava investointi ja vaikuttava työllisyystoimi. Saatavien palveluiden avulla lisätään työssä pysymistä sekä vaikeasti työllistyvien, osatyökykyisten ja syrjäytymisvaarassa olevien työllistymistä. Työikäisten oppimisen tukemisen seurauksena työikäisten hyvinvointi lisääntyy ja sote-palvelujen käytön tarve vähenee. Samalla paranevat suomalaisten koulutustason nostamisen edellytykset.⁹

Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin mukaan jokaisella on oikeus laadukkaaseen ja inklusiiviseen opetukseen, koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen sellaisten taitojen ylläpitämiseksi ja hankkimiseksi, jotka mahdollistavat täysipainoisen osallistumisen yhteiskunnan toimintaan ja auttavat työmarkkinoille siirtymisessä¹⁰. Elinikäinen oppiminen on työllisyyden parantamisen edellytys, mutta myös keino ehkäistä sosiaalista syrjintää ja edistää aktiivista kansalaisuutta, mikä on toimivan demokratian kannalta olennaista¹¹.

Työllisyyspalvelujen asiantuntijoiden huomiot asiakkaiden lukutaidosta.

Kuinka usein työllisyyspalvelujen asiantuntija on joutunut jättämään työn tarjoamatta riittämättömän lukutaidon takia.

⁹ Oppimisen tukea tarvitaan työelämässä -infograafi. Oikeus oppimiseen -neuvottelukunta, Erilaisten oppijoiden liitto 2023. Saatavilla: <https://www.eoliitto.fi/vaikuttaminen/hallitusohjelma-2023/>

¹⁰ Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin 20 periaatetta. Euroopan komissio.

¹¹ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160556/okmo8.pdf>

Kirjasto rakentaa kriisinkestävyyttä.

Kirjastojen työ lukemaan innostamisessa on tärkeää kaikissa ikä- ja kulttuuriryhmissä. Kirjasto edistää lukemiskulttuuria ja tiedon yhdenvertaista saatavuutta, kannustaa elinikäiseen oppimiseen ja tukee aktiivista kansalaisuutta¹.

Vaikka kotona ei olisikaan kirjoja, omaa ja lapsen lukemista voi tukea yhteisillä kirjastokäynneillä ja lainaamalla kirjoja kirjastosta. Neljäsluokkalaisten vanhemmista 64 % kertoo, että ennen kouluvuotia lapsen kanssa on käyty kirjastossa vähintään kerran kuukaudessa. Suomalaisvanhemmista 7 % ei kuitenkaan ole vienynt lastaan koskaan kirjastoon.² Kirjastoa käyttävistä lapsista kasvaa yleensä kirjastoa käyttäviä aikuisia.

Koulujen kirjastokäynnit ovat vähentyneet viime vuosien aikana, ja myös oppilaiden lainaamisinto on laantunut. PIRLS 2016 -tutkimuksessa ainoastaan 5 % oppilaista ilmoitti, ettei lainaa koskaan kirjoja, mutta nyt vastaava luku oli jo 11 %.³

Tästä huolimatta kirjasto on yhä suomen käytetyin kulttuuripalvelu⁴. Vuonna 2023 suomalaiset tekivät kirjastoissa yhteensä 83 miljoonaa lainaa; viimeksi kirjoja on lainattu yhtä paljon vuonna 2009. Lasten kauno- ja

tietokirjallisuutta lainattiin enemmän kuin koskaan aikaisemmin, koko maassa yhteensä lähes 36 miljoonaa kertaa. Aikuisten kaunokirjallisuuden lainaus taas on noussut samalle tasolle kuin vuosina 2016–2018.⁵

Kirjaston henkilökunnan määrä ja osaaminen vaikuttavat suoraan siihen, miten kunnan kirjasto pystyy hoitamaan lakisääteiset tehtävänsä. Kaikissa kirjastoissa ei ole riittävästi kirjastoammattillista henkilökuntaa. Vuonna 2020 palvelutavoitteeseen ylsi vain 36 % Suomen kirjastoista, mikä kertoo suoraan, että kirjastolaissa määriteltyihin tehtäviin ei ole riittävästi tekijöitä. Kirjastohenkilöstön määrä on vähentynyt kaikissa maakunnissa suhteessa asukasluukuun.⁶

Noin 95 prosenttia kirjastojen työntekijöistä kokee, että kuntapäättäjät eivät saa riittävästi ja oikeanlaista tietoa kirjaston toiminnasta ja kirjastoammattilaisten työtehtävistä.⁷ Kyselystä kuntapäättäjille selviää, että myös päättäjien tiedot kirjastoissa tehtävästä työstä ovat vajavaisia. Kirjastoja koskevan päätöksenteon pohjaksi tarvitaan lisää tiedolla johtamista, tutkimuksia ja selvityksiä.⁸

Kirjastojen yhteiskunnallinen rooli vahvistuu entisestään tulevaisuudessa, ja kirjastot ovat mukana takaamassa tiedon huoltovarmuutta⁹. Laadukkaat, maksuttomat ja saavutettavat kirjastopalvelut ja ammattitaitoisen henkilöstön läsnäolo ja osaaminen vahvistavat omalta osaltaan kuntalaisten henkistä kriisinkestävyyttä ja turvallista arkea.

1 Laki yleisistä kirjastoista 2016/1492

2 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

3 Leino, Sirén, Nissinen & Puhakka: Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos 2023.

4 THL: Terve Suomi 2022-2023 -kyselytutkimus

5 Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2023

6 Aluehallintovirasto: Peruspalvelujen arviointi 2021. 4/8 Yleisten kirjastojen henkilöstön riittävyys ja osaaminen sekä kirjastojen johtaminen.

7 Lindqvist, Topi. Yleiset kirjastot päätöksenteon kohteena: Kuntapäättäjien ja kirjaston työntekijöiden näkemyserot yleisten kirjastojen palveluista, työtehtävistä, tavoitteista ja resursseista. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 2022.

8 Ahola ym.: Onneksi on kirjasto! Yleisten kirjastojen suunta 2021–2025. Yleisten kirjastojen neuvosto 2021.

9 Aluehallintovirasto: Peruspalvelujen arviointi 2021. 4/8 Yleisten kirjastojen henkilöstön riittävyys ja osaaminen sekä kirjastojen johtaminen.

Kirjallisuutta ei synny ilman kirjailijaa.

Jokaisen luetun kirjan takana on kirjailija ja valtava määrä työtä. Suomalainen kirjailija kirjoittaa yhtä kirjaansa keskimäärin 1,6 vuoden ajan.¹

Eniten julkaistuja kaunokirjallisuuden lajeja Suomessa ovat proosa, lasten- ja nuortenkirjallisuus, runot ja novellit. Näiden jälkeen julkaistuimpia ovat esseet ja selkokirjat.² Yleinen tietokirjallisuus taas on Suomessa edelleen eniten myydyin kirjallisuuden laji³.

Kirjallisuus on merkittävässä osassa siinä, että kielemme pysyy monipuolisena, ilmaisuvoimaisena ja omalaa-tuisena⁴. Kirjallisuus on isossa roolissa kaikkien, mutta erityisesti lasten ja nuorten, lukutaidon ja sanavaraston kehittämisessä⁵.

Kirjailijan vuosiansiot ovat pienet: Suomalaisten kaunokirjailijoiden mediaaniansio kirjallisesta työstään kalenterivuoden 2022 aikana oli 1700 euroa, tietokirjailijan 606 euroa. Kirjailijoiden tulot ovat hälyttävän pienet. Kaunokirjailijoiden tulot ovat laskeneet viidessä vuodessa 25 % ja tietokirjailijoiden tuloissa laskua on peräti 45 %.⁶ Kirjailijan työstään saamat ansiot koostuvat tekijänoikeuskorvauksista, kustantajilta kirjamyynnistä saaduista tilityksistä, kirjojen kirjastolainauksesta maksettavasta lainauskorvauksesta sekä kirjoista teh-

dyistä näytelmistä ja elokuvista maksetuista tuloista⁷.

Kirjailijoiden tulojen romahdus johtuu tällä hetkellä pitkälti kirjallisuuden digitalisoitumisesta. Korvaus kirjailijalle samasta kirjasta luku- ja kuunteluai- kapalve- luissa on 80 % pienempi kuin painetusta kirjasta. Kun kirjailijalle tuloutuu painetusta kirjasta keskimäärin 3 euroa, on korvaus samasta kirjasta striimauspalvelussa ainoastaan 0,50 euroa.⁸

Vaikka kirjailijat haluaisivat ansaita elantonsa ensisijaisesti työllään, joutuvat he nykyään yhä useammin elämään epävarmuudessa esimerkiksi apurahojen varassa. Moni joutuu tekemään kirjailijantyönsä ohella myös muita töitä.⁹ Samalla kirjailija kuitenkin työllistää työllään useita muita ammattikuntia, kuten kustantamoita, kirjakauppoja, luku- ja kuunteluai- kapalveluita, kirjastoja, elokuva- ja teatterialaa, tapahtuma-alaa, studioita, kirjapainoja ja mediaa. Kerrannaisvaikutukset ulottuvat turismiin ja teollisuuteen. Suomalaiselle kirjallisuudelle on kysyntää maailmalla. Suomen kirjallisuusvienti on kasvanut vuosittain, esimerkiksi vuonna 2022 peräti viisi prosenttia¹⁰.

Ennen kaikkea kirjailija kuitenkin pitää työllään yllä ajattelu-, kirjoitus ja lukutaitoamme. Jotta me saamme Suomessa nyt ja tulevaisuudessa lukea laadukasta uutta kirjallisuutta, meidän tulee pitää huolta kirjailijoi- stamme ja varmistaa että suomalainen kirjailija pärjää työllään.

1 Suomen Kirjailijaliitto: Tilastoja ja tutkimuksia

2 Suomen Kirjailijaliitto: Kirjailijoiden tulotutkimus 2023

3 Suomen kustannusyhdistyksen Vuositilasto 2023

4 Statsrådet: Nationalspråkstrategin: Statsrådets principbeslut. Statsrådets publikationer 2021:87.

5 Esim. Dunst, Simkus, Hamby: Effects of Reading to Infants and Toddlers on Their Early Language Development. CellReviews Vol. 5 Nr. 4. 2012.

6 Suomen Kirjailijaliitto: Kirjailijoiden tulotutkimus 2023

7 Suomen Kirjailijaliitto: Tekijänpalkkioselvitys 2022

8 Suomen Kirjailijaliitto: Tekijänpalkkioselvitys 2022

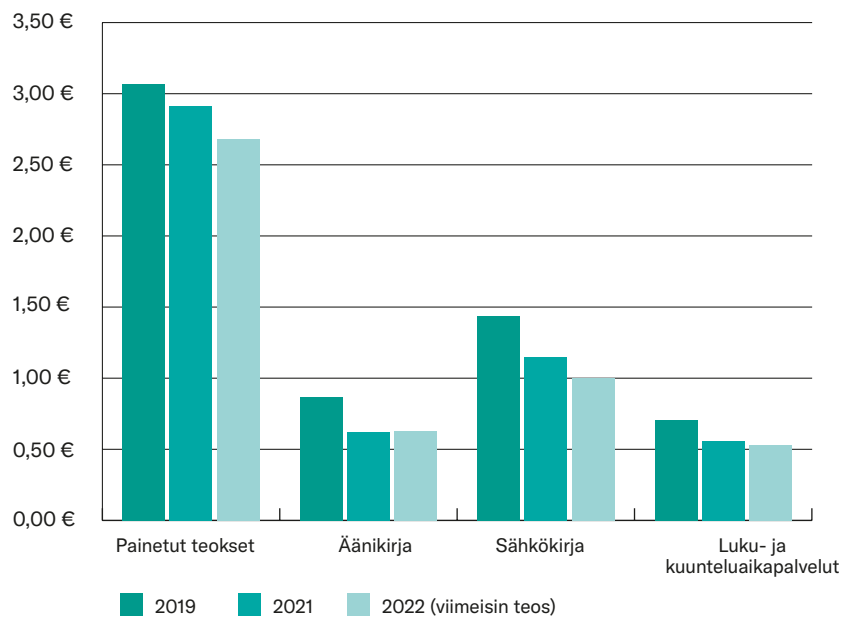
9 Suomen Kirjailijaliitto: Kirjailijoiden tulotutkimus 2023

10 FILI: Suomen kirjallisuusviennin arvo 2022

FAKTA 9:

Kirjailijan teoskohtaiset palkkiot

Lähde: Kirjailijoiden tulotutkimus 2023.

Lukutaitotyöhön tarvitaan koko yhteiskunta.

Suomalaisten lukutaitoon on viime vuosina paneuduttu laajasti ja monipuolisesti.

Kansallinen lukutaitostrategia 2030 luotiin yhteistyössä laajan asiantuntijaverkoston kanssa vuonna 2021. Lukutaitostrategian visio – Suomi maailman monilukutaitoisin maa 2030 – tavoittelee yhteiskuntaa, jossa lukutaidon merkitys tunnustetaan laajasti kaikilla aloilla ja jokainen saa tukea ja vahvistusta omalle lukutaidolleen läpi elämän.¹

Kansallisen lukutaitostrategian suuntaviivoja toteutetaan Opetushallituksen lukutaito-ohjelmalla, joka on jakanut myös valtionavustuksia lukutaitotyön tueksi.² Kunnissa, kouluissa, varhaiskasvatuksessa ja järjestökentällä tehdään paljon toimenpiteitä eri-ikäisten suomalaisten lukutaidon vahvistamiseksi ja lukemisen lisäämiseksi.

Lukutaitoon onkin ratkaisevan tärkeää panostaa juuri nyt. Lukemisen formaatit, ihmisten vapaa-ajanviettotavat, mediaympäristön pirstaloituminen ja uusien teknologioiden vaikutukset median käyttöömme heijastuvat myös lukemistottumuksiimme. Älypuhelin- ja sosiaalisen median toimintalogiikka nopeasti palkitsevana ja koukuttavana haastaa kykymme uppoutua pitkäjänteiseen lukemiseen.³

Kirjallisuuden uudet formaatit, ääni- ja sähkökirjat, ovat madaltaneet kynnystä kirjallisuuden kuluttamiseen ja tuoneet kirjat sujuvammin osaksi arkea⁴. Silti lukemisen tilastot osoittavat lukemisen vähentyneen kaikissa ikäryhmissä ja lukutaidon laskevan ennätysnopeasti⁵.

Samalla yhteiskunnan rakenteet edellyttävät meiltä koko ajan sujuvampaa lukutaitoa ja monipuolisempia perustaitoja. Kriittinen lukutaito, näppärät digitaidot ja keinot viestiä ovat edellytyksiä selviytyä arjessa ja nyky-yhteiskunnassa. Edistynyt ja syventynyt lukutaito on demokraattisesti toimivan yhteiskunnan tae ja paras puolustus valeutisia, vihapuhetta ja ääri-ilmiöiden nousua vastaan.⁶ Edistynyt lukutaito saavutetaan pitkäjänteisellä lukemisella, joka vahvistaa kognitiivisia taitoja, laajentaa ymmärrystä ja käsitteellistä kapasiteettia sekä sosiaalista kyvykkyyttä. Nämä taidot ovat välttämättömiä aktiiviselle kansalaisuudelle demokraattisessa yhteiskunnassa.⁷

Tulevina vuosina kansalaisten lukutaitoon kohdistuu aivan erityisiä vaatimuksia, kun tekoäly haastaa totut käsityksemme tekstiympäristöjen luotettavuudesta ja logiikasta. Maailman talousfoorumin tuore riskiraportti nostaa väärän tiedon leviämisen maailman suurimmaksi lyhyen aikavälin uhkaksi. Väärän tiedon leviämisen arvioidaan johtavan yleisten totuuskäsitysten horjumiseen ja sen seurauksena sekä propaganda että sensuuri uhkaavat yleistyä. Pääsy

1 Kansallinen lukutaitostrategia 2030: Suomi maailman monilukutaitoisin maa. Julkaisija: Opetushallitus, Lukuliike 2021.

2 Lukutaito-ohjelma, Opetushallitus.

3 Spjeldnæs, K., & Karlsen, F. (2022). How digital devices transform literary reading: The impact of e-books, audiobooks and online life on reading habits. *New Media & Society*, 0(0).

4 Suomi lukee 2023. Kirjakauppaliitto 2023.

5 Hiltunen, Ahonen, Hienonen ym.: PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

6 Schüller-Zwierlein, A., Mangen, A., Kovač, M., & van der Weel, A. (2022). Why higher-level reading is important. *First Monday*, 27(5).

7 The Ljubljana Reading Manifesto: Why higher-level reading is important, 2023

FAKTA 10:

vapaan tiedon, internetin ja median lähteille uhkaa myös vaarantua useissa maissa. Riskin toteutuessa yhteiskunnat ovat vaarassa polarisoitua entisestään.⁸

Siksi suomalaisten lukutaitoa kannattaa tukea kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Suomalaisten lukemista, lukutottumuksia ja lukutaitoa on vahvistettava poliittisilla päätöksillä ja yhteiskunnan rakenteilla. Lukutaitotyön jatkuvuuteen on sitouduttava toimenpiteiden vaikuttavuuden turvaamiseksi. Riittävä lukutaito on

myös kilpailukyvyyn, elinikäisen oppimisen ja tuottavuuden tae.⁹ Siksi lukutaidon tulisi olla myös työelämän keskeisiä panostuskohteita.

Suomalaisten lukutaidon suunta käännetään yhdessä. Tarvitsemme laajoja valtakunnallisia toimia, vaikuttavia ohjelmia, kirjailmiöitä sekä puhetta lukemisen merkityksestä ja lukutaidon asemasta. Jokaisella suomalaisella tulee olla oikeus oppia lukemaan ja kehittää lukutaitoaan koko eliniän ajan.

⁸ Global Risks Report 2024, World Economic Forum 2024.

⁹ Hanemann, U., Robinson, C. Rethinking literacy from a lifelong learning perspective in the context of the Sustainable Development Goals and the International Conference on Adult Education. *Int Rev Educ* 68, 233–258 (2022).

10 FAKTAA lukemisesta

Lukukeskuksen vuosittain julkaisema 10 faktaa lukemisesta -tietopaketti tarjoaa tilannekuvan Suomen lukutaidosta ja lukemisesta. Selvitys kokoaa yhteen kotimaisia ja kansainvälisiä lukutaitotutkimuksia, oppimistuloksia ja selvityksiä ja luo katsauksen eri keinoihin, joilla tukea suomalaisten lukemista ja lukutaitoa. Tietopaketti on vapaasti käytettävissä opetuksessa, tietolähteenä tai median tarpeisiin.

Tekstejä ja kuvia käytettäessä edellytetään viittausta tai linkitystä Lukukeskuksen tietopakettiin.

Viittausohje: 10 faktaa lukemisesta 2024, Lukukeskus 2024.

Lisätietoja:

Emmi Jäkkö | Toiminnanjohtaja
emmi.jakko@lukukeskus.fi

www.lukukeskus.fi

LUKUKESKUS
LÄSCENTRUM